

'Dread' in De Hallen Haarlem

HET GEVOEL VAN NADEREND ONHEIL

Al weken van tevoren twitterde en facebookte de jonge curator en dj Juha van 't Zelfde over zijn tentoonstelling 'Dread': het ene na het andere werk sijpelde het museum de Hallen binnen. En als je wil, kun je op Spotify nog naar de bijbehorende playlist luisteren ook. Dat verhoogde alvast de spanning ruim van te voren, en menig kunstjournalist noemde de tentoonstelling bij de opening van het nieuwe culturele seizoen bij voorbaat al als aanrader. Dat gebeurt maar zelden, zo'n buzz.

Machteld LEIJ

En het lijkt te werken. De vaak zo rustige museumzalen zijn op een doordeweekse dinsdagmiddag aardig druk. Iedereen lijkt wel te hunkeren naar een filosofische zoektocht naar 'Dread', naar het vrezende voor de technologische vooruitgang. Dat vrezende gaat niet om onversneden eendimensionale angst, maar Van 't Zelfde leende van Kierkegaard het begrip 'angst' als 'de duizeling van vrijheid'. Maar hij raakt ook aan de omineuzere kijk van Freud, die de angst omschreef als een gevoel van naderend onheil.

En dat maakt zo nieuwsgierig naar 'Dread'. Want de kranten staan bol van nieuws over overheden die de bevolking bespioneren, online en met CCTV, over CIA's en NSA's die alle informatiestromen controleren en dat vaak onder het mom van terrorismebestrijding, sinds de aanslag op de Twin Towers, nu alweer 12 jaar geleden. De wereld staat op zijn kop sinds die tijd. En technologische vooruitgang leidt tot angstige, rechteloze burgers die hun bescherming maar wat graag uit handen geven. Een zwartgallig beeld, zou je denken. Wat zou een curator / dj / schrijver die zich als vanzelfsprekend bedient van alle moderne technieken en sociale media, daar nu over kunnen zeggen?

NEW BABYLON

Alles begint met de prenten uit de reeks 'Labyrismen'(1968) van Constant, uit de collectie van het museum. De kunstenaar bedacht het utopische New Babylon waaraan hij ruim twintig jaar werkte. Maar in de ultieme vrijheid van New Babylon zou ook ruimte voor het kwade zijn en onvermijdelijk zouden moord en doodslag aan de orde van de dag zijn. Gedesillusioneerend door onder meer de mislukte studentenopstand in Parijs in 1968 tekende hij donkere, zware mensfiguren. Lusteloos hangen ze rond, in een soort lamelndige nagalm. Op de achtergrond tekende Constant structuren: zakelijk en koud, als de echo's van zijn

architectonische ideaalstaat, die nu vooral trekjes van een rationele, onpersoonlijke hel hebben.

Naargeestig, dat zijn ze. En dat gevoel wordt versterkt door de drietonige samenklank even verderop in de benedenzaal. 'De Duivelsnoot' heten die drie langgerekte klanken zonder tussenpozen waarop kunstenaar Mark Bain ons op trakteert en die in de Middeleeuwen verboden werd door de kerk. Ze werken fiks op de zenuwen. Je raakt ervan op je qui-vive, je verwacht gevaar en bent klaar om weg te rennen.

Kockens werk is ondanks het zware onderwerp ongelofelijk subtiel, omdat de gruwelijke gebeurtenis zelf ongenoemd blijft. Dat maakt het ook zo'n indrukwekkend stukje krantenpapier. En zo is eigenlijk de hele expositie: geladen zonder prekerig te zijn, indirect en onderhuids

Dat gevoel van naderend onheil ontbreekt volkomen op de voorpagina van de New York Times die kunstenaar Gertjan Kocken opdiepte uit de archieven. De datum is 11 september 2001. Kort nadat de krant uitkwam, boorden die vliegtuigen zich in die torens in New York, maar op de krantenpagina primeert nog triviaal nieuws. Het was de stilte voor de storm, waarna de wereld voorgoed veranderde. Kockens werk is ondanks

geheimzinnige opnames van zo'n ondoordringbaar, Midden-Europees dennenbos. Hij laat er beelden van zien. Het geluidbestand dat hij op de usb-stick aantroef, speelt nu dus door de ruimte als een soundtrack van onuitgesproken bedreiging. Dat gat in dat hek overigens bleek al snel weer gedicht, toen hij de plek weer bezoekt. Maar nooit zag hij iemand, en niemand in de omgeving kon of wilde hem iets vertellen.

Zo in het hart van Europa, zo toevallig op die historisch beladen grens tussen Polen en Duitsland, wat zou er zich hebben afgespeeld? Paranoïde werd de kunstenaar ervan, maar hij besloot zijn vondst voor te leggen, zonder overigens de locaties prijs te geven, aan Charles Essche van het van Abbemuseum en Arno van Roosmalen, directeur van Stroom. Op beide plekken zal Van

Charles van Otterdijk, 'L02.#16 (location 2)'

Laurent Grasso, 'On Air', 2009, still, HD video transfer naar Bluray, 17'30", courtesy Galerie Valentin, Parijs en Sean Kelly Gallery, New York, © Laurent Grasso / ADAGP, Paris, 2013

het zware onderwerp ongelofelijk subtiel omdat de gruwelijke gebeurtenis zelf ongenoemd blijft. Dat maakt het ook zo'n indrukwekkend stukje krantenpapier. En zo is eigenlijk de hele expositie: geladen zonder prekerig te zijn, indirect en onderhuids.

ICARUS

Technische mogelijkheden hebben hun keerzijde, dat is duidelijk. De mogelijkheden zijn soms mooi en fascinerend. Tim Arnall laat ons meekijken met een robot, die beelden op een scherm voorziet van schemata: gezichten leest ie als een soort striptekeningetjes. Het ziet er vrolijk uit, kinderlijk bijna. Bedreigend? Nee, eigenlijk niet, we zijn intussen al zo gewend aan routeplanners, dat deze video 'Robot Readable World' uit 2012 alweer een beetje ouderwets aandoet.

Maar echt prachtig wordt het als Roger Hiorns een vliegtuigmotor laat verpulveren tot stof en toont hoe waanzinnig mooi zo'n koude metalen machine kan zijn, zelfs in vernietigde vorm. Hiorns is met zijn motor een Icarus-van-vandaag: te hoog, te ver gevlogen en verbrand.

Gelukkig is 'Dread' geen platte apocalyptische angstfantasie, dat zou getuigen van een reactionaire blik op de wereld. 'Dread', als het huiverig vrezende en verlangen tegelijkertijd van die 19de eeuwse denkers, blijkt rekkelijk onder handen van sciencefictionsschrijver China Mieville, die in een tekst op de muren van het museum claimt dat 'dread' de surplus value van 'angst' is. De kunst in 'Dread' bespeelt die angst, roept 'm op.

En in die meerwaarde vind je soms iets moois, zoals troost. Alicia Framis bedacht voor de installatie 'Room to forget' een kamer vol met het witte poeder metyrapone, dat het leger gebruikt om soldaten hun oorlogstrauma's te doen vergeten. Maar als je een herinnering wist of afzwakt, ver-

andert dat natuurlijk nog niet de daadwerkelijke, gruwelijke gebeurtenissen die het trauma opriepen. De troost blijkt schrijnend.

'Dread' zit terloops in elkaar, met ruimte voor weidse interpretaties. Naast de kunst is er ook muziek, van die experimentele noise op Spotify, en optredens gedurende de expositieduur. En je kan het bij de expositie verschenen boek 'Dread. The Dizziness of Freedom' kopen, waarin filosofen en sciencefictionsschrijvers het visuele van de tentoonstelling in woord en gedachte voeden met hun vrezende vol van hoopvolle verwachting. Er is geen sprake van een zwartgallige eenzijdige blik op ons bestaan, wel van een intelligente ontdekkingstocht naar de prachtige mogelijkheden van de technologie die verschrikkelijke kanten kent. Als kunstenaar Laurent Grasso een valk laat vliegen over een dorre woestijn in 'On Air' lijkt het wel alsof het dier schokkerig geheime locaties vol terroristen filmt. Denk je in eerste instantie. Maar is dat wel zo? Vergeet je niet te genieten van het feit dat je dankzij de camera meevliegt, alsof je Nils Holgersson bent? Grasso vlecht achterdocht en schoonheid soepel samen.

Juha van 't Zelfde werd voor zijn tentoonstellingsplan beloond met de curatorenwerkbeurs die de Hallen tweejaarlijks uitreikt. Tot nu toe blijkt het een vruchtbare bodem: de jonge tentoonstellingsmakers die hem voorgingen, maakten ook al indruk met goede exposities die enthousiasme en diepgaande betrokkenheid verrieden. Dat is met 'Dread' en met deze curator ook het geval. De expositie toont de scherpe kanten van een veranderende wereld, op een open manier.

'Dread. Fear in the Age of Technological Acceleration' tot 24 november in De Hallen, Grote Markt 16, Haarlem, NL. Informatie over het nevenprogramma via www.dehallen.nl/the-dreadexhibition

Publicatie 'Dread. The Dizziness of Freedom', Juha van 't Zelfde (ed.), uitgeverij Valiz, 2013, ISBN 97890780 88813, 19,50 euro

Charles van Otterdijk in Stroom Den Haag

EEN ONGRIJPBAAR GEVAAR

Nooit eerder voelde de expositieruimte van Stroom in Den Haag zo beklemmend. Ramen zijn afgeplakt, muren zijn soms zomaar nieuw, in stemmig grijs gesausd. Ze maken een doolhof van de zalen. Vreemde eikenhouten objecten zijn opgesteld: een bureau met een soort vergaarbak eraan en gekke baseball bats met een knik erin. Zijn ze bedoeld om machines te bedienen, of zijn het martelwerktuigen? Het wordt nergens duidelijk. Supergestileerde foto's van kale interieurs hangen aan de muren in Stroom. Daarop staan weer dat bureau en die vreemdsoortige bats. Dit doet extreem ongemakkelijk aan, hier dreigt een ongrijpbaar gevaar.

Dat is ook precies wat de kunstenaar wil werkstelligen. Hij is nog bezig met een geluidsinstallatie als ik rondkijk. Er klinkt vreemd geruis uit grijze luidsprekers. Het neemt toe, en weer af. Bijna onmerkbaar neemt het bezit van je. Charles van Otterdijk doolde zo rond 2009 door de bossen op de grens tussen Duitsland en Polen, op zoek naar rust en stilte, op zoek naar mensen ook die zich onttrekken aan de samenleving. Daar woonde familie van hem, waar hij regelmatig verbleef. Het leest als een spannend jongensboek: er stond een gebouw, omgeven door hekken. Door een gat sloop hij naar binnen, om er die lege ruimtes met een paar spullen erin te vinden. Hij vond er papieren met codes, die hij ontcijferde en die leidden naar een tweede, al net zo geheime locatie. Hij vond er een usb-stick met

Otterdijk exposeren. In Den Haag is de tentoonstelling het begin van het nieuwe, langlopende programma 'See you in The Hague'. Die titel is de kreet die Palestijnen dreigend roepen tegen Israëliëse soldaten. Want in Den Haag staat het Internationale Strafhof, in die stad vond het Joegoslavië Tribunaal plaats. En Stroom, nooit te beroerd om politieke invloeden te erkennen, toetst zo het idee van een centrum van rechtvaardigheid, zoals Den Haag zich wil presenteren.

RENDITION CENTRES

De context blijkt ruim gekozen. 'Double Centre' raakt aan een breder fenomeen dan de Haagse ambities op de stad van Recht en Vrede, zoals tegenwoordig in het wapen staat. De installatie stelt vragen bij hoe en of misschien wel regeringen of veiligheidsdiensten zaken bekoststoven buiten de democratie om, en daarmee totaal oncontroleerbaar zijn. Hoe rechtvaardig kan een overheid eigenlijk zijn, vraag je je af, als je naar al dat heimelijke kijkt in Stroom. Van Otterdijk fotografeerde ook de bekende Rendition Centres, locaties waar vermeende terroristen worden vastgehouden en gemarteld alvorens doorgevoerd te worden. Van die gebouwen was al bekend wat er zich heeft afgespeeld. Die foto's zijn alledaagser dan de foto's van de geheimzinnige gebouwtjes in Duitsland: het niet-weten lijkt de kunstenaar tot grote hoogte te stuwten, zijn eigen ontdekkingen zijn prikkelender en daarmee prangender.

Beeldende kunst – de theatrale installatie in combinatie met die wat gladde foto's van ruimtes zonder sporen van slijtage – wint het van feitelijke registratie. Met zijn nabootsing van een zonderlinge zoektocht in de bossen zorgt Van Otterdijk voor verontrusting. Precies goed, precies naargeestig genoeg om je uit je slaap te houden, om na te denken over hoe vrijheid en controle zich

tegen je kunnen keren, hoe kwetsbaar je bent als individu tegenover die onpeilbare en verborgen politieke machten. Des te dapperder is het dat hij zich door niets en niemand laat tegenhouden bij zijn evocatie van die unheimliche plekken in het hart van Europa.

Machteld LEIJ

Charles van Otterdijk, 'Double Centre' tot 7 17 november in Stroom, Hogewal 1-9, Den Haag, NL. Open wo-zo van 12-17 u. www.stroom.nl

(vervolg van pagina 21)

kitscherig tafereel van een bloemenvaas op een kanten kleedje. Het werk is niet ironisch bedoeld, Wlodkowski wil alleen maar aangeven hoe iedereen – arm of rijk – ermee bezig is zijn eigen plek zo mooi en gezellig mogelijk te maken. En Kasper Bosmans wist met de installatie van zijn werk 'Starfighter' ook de lokale bewoners uit hun huizen te lokken. Bosmans realiseerde een jongensdroom door op een pleintje aan de Osystraat een Fokker Starfighter ("daar heeft mijn grootvader nog mee gevlogen") te laten plaatsen. Op de avond van de installatie was het er een gezellig samenzijn waar buurtbewoners verbreedden bij een glas schuimwijn en vol ongeloof tientallen foto's namen. Als u dit leest, zal de Fokker alweer vertrokken zijn en blijven alleen de marmeren steuntjes behouden die Bosmans voor het vliegtuig realiseerde, samen met de herinnering van de mensen die het daadwerkelijk zagen staan.

'21ste eeuw buiten!' met behalve voornoemde kunstenaars ook nog werk van Philip Metten, Joris Van de Moortel en Leon Vranken, tot 26 januari 2014 op verschillende toeristisch minder bekende, maar betekenisvolle plekken in de stad. Er is een kaartje beschikbaar waarop de locaties aangeduid zijn. www.happybirthdaydearacademie.be